

מכתביוס אלדרכא

הבנת דברי חז"ל לאור המציאות הגינקולוגית

לכבוד העורך,

זכינו לשעה של קורת רוח עת הסתופפנו במכון שלזינגר שע"י המרכז הרפואי "שערי צדק" ליום עיון בשתוף מכון פוע"ה ועסקנו בעניני "שפיר ושליא"¹.

השעור המאלף שזכינו לשמוע בטוב טעם ודעת הוסיף נדבך חשוב והכרחי בהבנת דברי חכמינו בעבר ובהווה.

בהזדמנות זו עלינו לציין את התפעלותנו ממפעלכם המשותף מבחינת "מחיה נפשות רבות..." תרתי משמע. ואנו תפילה לבורא עולם להצלחתכם ולשגשוגכם המביא אורה וישועה לבתים רבים.

יישר כוחכם וחיילכם לאורייתא ולאסותא,

בהוקרה,

הרב מרדכי דימנטמן
בשם תלמידי כולל מר"ץ
מבשרת ציון

עוד על מתן מורפיץ לחולה סופני סובל

לכבוד העורך,

הרשה נא להתייחס למאמרו של כבוד הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א שהתפרסם באסיא². המחבר הנכבד כותב בתשובתו לד"ר י. השינג שיש אולי מקום להתיר נתנת מורפיום לחולה המתייסר ביסורים קשים, אפילו אם הדבר יקרב את מותו. קביעה זו מבוססת על השיטה הראשונה שבכדק הבית בטור יו"ד (כמובא שם במאמר הנ"ל) המתירה לאדם הירא מייסורים קשים לעשות כשאל בן קיש שהמית עצמו מחמת יראת ייסורים.

1. יום עיון לאברכים ולמדריכי חתנים על המציאות הגינקולוגית לאור דברי חז"ל, מכון שלזינגר, ט"ז בתמוז תשנ"ו.

2. אסיא נט-ס (כרך טו חוברת ג-ד) עמ' 52-57.

יודע אני שסיבה זו משמשת אך כסניף להיתר, שיש לו גם סניפים אחרים, שאין אני דן בהם.

אבל בכל זאת לא אסתיר את תמיהתי, כיצד אפשר להביא שיטה זאת אפילו כסניף, הרי הנדון של בדק הבית הוא הריגת עצמו ואילו הנדון של השאלה הוא הריגת אדם אחר.³

ובודאי שלא עלה על הדעת להתיר רציחת זולתו, וכל מה שדיברו הוא רק נטילת נפשו.

והראיה מאותו מקום שממנו מביא הרב הנכבד ראה - משאול, שכן דוד ציוה להרוג את הנער העמלקי שהרג את שאול, למרות שלפי השיטה הנ"ל היה לשאול היתר לשלוח יד בנפשו, הרי, שגם במקום שיש היתר (לפי השיטה הנ"ל) לאדם לשלוח יד בנפשו, הרי עדיין אין זה אומר, שהדבר מותר גם לזולתו.

ואפשר אולי להסביר את ההבדל שבין הריגה עצמית לבין רציחת חברו, בכך, שהם חלוקים מיסודם.

מקור האיסור של רציחת חברו הוא "לא תרצח" ועונשו מפורש - מיתת בית דין בסייף, ואילו מקור האיסור של הריגת עצמו הוא "את דמכם לנפשותיכם אדרוש". זה ההורג את עצמו ועונשו מיתה לשמים, כמבאר ברמב"ם הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ב'.

חזינן, שהתורה לא כללה אותם באותו פסוק, ואף עונשם שונה, ואם כן מנין לנו ללמוד שדבר המותר לגבי האיסור של הורג עצמו יהא מותר גם לגבי רציחת חברו?

ואסיים בברכת יישר כח למחבר המאמר ולמערכת "אסיא" על כך שמכם מתבררת שמעתתא בענינים העומדים ברומו של עולם.

ביקרא דאורייתא

הרב שמעון שטרן

ביתר עלית

3. ראה מש"כ באסיא נז-נח, קוים אחרים לדרכו של הגרשז"א זצ"ל בהלכות רפואה ופיקוח נפש, שער שני, פרק ו' - חולה סופני סובל, עמ' 35-37, ובמקורות המצויינים שם. -- העורך.

תשובת הרב יצחק זילברשטיין:

בדבר הערת הרה"ג המצויין ר' שמעון שטרן שליט"א, מנין לנו ללמוד שדבר המותר לגבי איסור הורג עצמו מותר גם ברציחת חברו... הרי התורה לא כללה את ב' האיסורים באותו פסוק... נראה להשיב:

מצאנו שרבותינו למדו זה מזה, למרות שאזהרותיהם בשני פסוקים.

וז"ל הבדק הבית יו"ד קנ"ד: "...אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, יכול אפילו... כשואל, תלמוד לומר "אך" ומכאן מביאין ראייה השוחטים התנוקות בשעת השמד וכו'... עכ"ל. הרי דאעפ"י (שחנניה, מישאל ועזריה) דשואל בן קיש הרגו עצמם מכח פסוק זה של ו"אך" בכל זאת למדו רבותינו מכאן שמותר אף להרוג תנוקות מכח זה, למרות שהם שני איסורים שונים הנלמדים מב' פסוקים נפרדים. והחולקים שם לא בזה חלקו.

ומה שהקשה הרה"ג ר' שמעון שטרן שליט"א על דברנו מדוד שהרג את הגר העמלקי למרות שלפי השיטה הנ"ל היה מותר לשאול לשלוח יד בנפשו, לענד"נ להוכיח משם את ההיפך. דאם נאמר שרק לשאול מותר אבל לאחר אסור אם כן איך אמר שאול לגר שהוא יהרגנו? הרי הכשילו באיסור רציחה? ומה שדוד הרגו הוא על זה ששלח ידו במשיח ה' והסביר הרלב"ג: ... דוד עשה זאת להוראת שעה שלא יקלו אנשים לשלוח ידם במלכות, ולזאת הסיבה נזהר משלח יד בשואל, כשהיה במערה, ואעפ"י שהיה רודפו, והיה מותר להרגו עכ"ל בכ"ז נמנע כדי לא לשלוח יד במשיח ה'.

ויישר כחו של הרה"ג ר' שמעון שליט"א, ולכם על הפיצכם תורת שלו.

הרב יצחק זילברשטיין

מעוברות ומניקות ביום הכיפורים

לכבוד העורך,

ממאמריך בענין מעוברות ומניקות ביוה"כ¹ נהנתי מאוד, דומני שאכן הגיע הזמן לעשות קצת סדר בשמועות בשם ר' שלמה זלמן זצ"ל. (ונראה לי שזה נעשה בהצלחה במאמר זה)

בתודה ובברכה

הרב אברהם אבא פקטר

1. קוים אחדים לדרכו של הגרש"ז אויערבאך זצ"ל בהלכות רפואה ופיקוח נפש, שער חמישי, אסיא נז-נח. עמ' 54-61.

רשלנות רפואית או טעות בשוגג?

לכבוד העורך,

כמנוי חדש על אסיא, זו החוברת (נט-ס) השניה שאני מקבל ויש לציין לשבח את החומר המעניין והערוך ברוב טעם ודעת ברמה מקצועית וברב חכמה. יישר כחכם.

בהזדמנות זאת הייתי מבקש להתייחס לשני נושאים:

א. בנושא חולה סופני - ידוע כי האדמו"ר מליובאוויטש מנחם מנדל שניאורסון זצ"ל בשנת חייו האחרונה במשך חודשים ארוכים הוחזק בחיים כמעט הייתי אומר "בכח" (אינני משוכנע שלא היה נגד רצונו). איך הוגדר אז מצבו הרפואי-הלכתי? האם יתכן שלא היתה כאן התחשבות הלכתית או שהיתה כאן, ח"ו, פגיעה באדמו"ר?

ב. בחוברת אסיא (נט-ס) הביא הרב פרופ' אברהם שטינברג פסקי הלכות ממרן הגאון מוהר"ר שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בהלכות הנוגעות לחולה, לרופא ולרפואה. ושם בפרק ל"ח - רשלנות רפואית¹, התייחס לרופא מנתח שטעה בשוגג וכתוצאה מכך מת החולה שדינו כהורג בשוגג.

לענ"ד רשלנות רפואית אינה תמיד בגדר שוגג אלא היא יכולה להיות מוגדרת כרשלנות שקרובה יותר למזיד², כך שיש מקום לדון באיזה מקרה רשלנות תיחשב כטעות בשוגג. לכן, לענ"ד, ישנה הטעייה מסויימת בכך שפסק הלכה הקובע דין שוגג לטעות הרופא נכנס תחת ההגדרה של רשלנות רפואית.

לענ"ד יש להבחין בין המקרים: יש להבחין בין טעות באיבחון המחלה, לבין טעות במתן תרופה או טיפול שחולה פלוני היה צריך לקבל לחולה אחר, לבין חולה שעבר ניתוח מיותר כשניתן היה לרפאותו בתרופות ללא צורך בניתוח. כמוכן שישנן גם דוגמאות נוספות.

פסק ההלכה הנ"ל מתייחס רק למקרה שהחולה מת. כאשר ישנם מקרים שהרופא מנתח לא גרם למותו דווקא אך גרם לחולה נזק "מיותר" כגון שקטע את ידו או את רגלו, או סימא את עיניו (מה שנקרא בפי הבריות "הניתוח לא הצליח") או גרם לשיתוק חלקי בגופו או באיבריו. יש גם

1. בעמ' 35.

2. וכן משמע מהסוגיא בש"ס בב"ק דף צט ע"ב לגבי טבח אומן שקלקל דחייב לשלם וקאמר מזיק הוא, פושע הוא וכו' למה ליה למימר מזיק הוא פושע הוא? דאי אמר מזיק הוא הוה אמינא הני מילי היכא דקא עביד בשכר, אבל היכא דקא עביד בחינם לא, קמ"ל פושע הוא. ועיין שם פרוש"י ד"ה דקעביד בשכר דקמ"ל דפושע הוא דהו"ל למרמיה אנפשיה שמא תפרסם הבהמה ויזהר בה.

מקרים בהם היה יכול לרפאותו ברפואה טובה יותר שיוכל להחלים בהקדם ובפחות צער וכאבים, ונתן לו תרופה או טיפול פחות טובים כך שנמשכו כאביו וצערן זמן ארוך יותר מאשר אילו היה נותן לו את טיפול הטוב יותר.

בכל המקרים האלה וכיו"ב, אעפ"י (שבשונה מהפסקים הנ"ל) החולה אמנם נשאר חי, אך לגבי הרופא לענ"ד אין שום נפקא-מינה אם החולה בחר באותו ביי"ח דווקא, ובכל מקרה החולה זכאי לדרוש ולקבל פיצויים מהנהלת בית החולים. גם במקרה שבחר ברופא מסוים דווקא יש לחייב את הרופא³ בחמשה דברים בנוק צער רפוי שבת ובושת עפ"י ראות עיני המורה, אלא אם כן החולה חתם על כתב ויתור מראש על כל נזק שעלול להיגרם במהלך הטיפול/הניתוח, והרופא פירט את הנזקים שעלולים להיגרם.

כמובן, יש לדון ולהבחין בין אם הנתוח הוא "פרטי" והחולה משלם לרופא מנתח לבין אם הרופא אמנם נבחר ע"י החולה אבל הרופא ביצע את הנתוח במסגרת האשפוז בבי"ח ציבורי בו נמנה אותו רופא על הצוות הרפואי.

נקודה נוספת שיש להתייחס אליה (לגבי הפטור מגלות של רופא שנבחר על ידי החולה), היא השאלה האם יש הבדל בין אם החולה בחר להתאשפז בבי"ח מסוים בגלל הרמה הרפואית או רק בגלל שמירת כשרות,

3. עיין ספר מחנה אפרים הל' נזקי ממון סימן ה' בדין אדם המזיק שחייב בין באונס בין בשוגג, דלא שייך בדבר שמוטל עליו להתעסק בו וכ"כ התוס' רבינו פרץ ז"ל שם בשם ריב"א, אשר נראה מזה דכל דעושה ברשות, אף דבעלמא ראוי לחייבו משום מזיק, כה"ג אין ראוי לחייבו אם לא הובא דפשע וכו', ע"ש. ונראה היה לכאורה אף בנדון דידן דלא שייך כלל (או "כמעט" בשום מקרה) אין דין אדם המזיק חל על הרופא, אלא אם כן פשע, שכן ברשות הוא עושה דכתיב "ורפא ירפא" מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות (ב"ק פ"ה א), ואפשר דאיכא נפ"מ לדינא אם לא היה הרופא מוסמך לרפאותו, או שלא היה בקיא באותה רפואה/מחלה/נתוח.

אבל מהמשך דבריו במחנה אפרים שם כתב הן אמת צריך להבין דמסוגיין דפ' המניח (ב"ק לב, א) גבי מאי דבעי תלמודא התם המזיק את אשתו בחשמיש המטה מהו כיוון דברשות קעביד פטור או דילמא איבעי ליה לעיוני, ואמר תלמודא דחייב כיון דאיהו עביד מעשה ע"כ, משמע מזה דאף במתעסק ברשות, כיון דעל ידו נעשה המעשה בלבד חייב וכו', עכ"ל. וכן פסק הרמב"ם פ"ד מהל' חובל הי"ן, והשו"ע אהע"ז סוס"י פ"ג, ע"ש. ועיין אנציקלופדיה תלמודית ערך חובל.

ולפי זה נראה דהוא הדין בנדו"ד דאעפ"י שהרופא ברשות הוא עושה כיון שהוא בלבד עשה את המעשה היה לו לעיין. אלא שנראה שאין לחייבו אלא בהיזק שהיה יכול להישמר ממנו כדפי' המאירי שם. ויש לעיין מה יהיה הדין אם הניתוח או האבחון או הטיפול לא נקבע ולא התבצע ע"י רופא יחיד אלא על ידי צוות רופאים. כמו כן אם התברר שהסיבה לנוק היתה רק רשלנות הרופא לא שנא אם הוא רופא מתמחה או רופא מומחה, בין שהיה מנתח אומן בין שהיה הדיוט, כיון שמקבל שכר. כמו כן יש לעיין אם יש חילוק והפרש בין טבח אומן לרופא, וצריך ראייה ברורה לזה.

שבת ורופאים שומרי תו"מ. כמו כן יש מקום לברר מהו הדין במקרה של טעות באבחנה הרפואית שבעקבותיה ניתן טיפול שגרם לכך שהחולה עמד בפני סכנת חיים.

אודה לכם על התיחסותכם לדברים.

בברכה רבה וכוט"ס

הרב ראובן אוחנה, צפת"ו

חשובת העורך:

א. דיון לגבי מצבו הרפואי של האדמו"ר מליובאוויטש, מתנהל, לצערי הרב, על סמך קטעי עיתונות וידיעות לא בדוקות ולא מוסמכות. דומני שללא נתונים רפואיים אמינים על מהלך מחלתו ופטירתו יהא זה חסר אחריות לדון לגופו של ענין, ודיון כזה עלול אף לפגוע שלא כדין ברופאים ומורי הלכה יר"ש.

ב. ליקוט פסקי הגרשז"א אותו ערך בעמל רב פרופ' אברהם שטינברג שהיה מאנשי אמונו של הגרשז"א, לא נועד לסכם את כל האפשרויות לטעויות או לרשלנויות של רופאים עם פסקי ההלכה המתאימים. מטרת לקט הפסקים היא לרכז רק את אותם פסקי הלכה של הגרשז"א המפוזרים בדינו.

לאור זאת, הדיון בחובת גלות של רופא שהמית בשוגג אכן מתאים לפרק הרשלנות הרפואית.

לגבי דיון הלכתי במקרים מעשיים נוספים מומלץ לעיין בנשמת אברהם¹, באנציקלופדיה ההלכתית רפואית² ובמקורות המצויינים שם.

1. נשמת אברהם, כרך ה (השלמות), יו"ד, שלו, א; כרך ג, חו"מ, שעח, א.

2. כרך שישי, ערך רשלנות רפואית (בדפוס).